

DEMOKRASİYE ALTERNATİF BİR SİYASAL SİSTEM ÖNERİSİ: DEMARŞİ

Coşkun Can Aktan

Dokuz Eylül Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ccan.aktan@deu.edu.tr

Özet

Demokrasi nedir? Demokrasinin olmazsa olmaz ilkeleri nelerdir? Modern demokrasilerin eksiklikleri ve başarısızlıkları nelerdir? Demokrasi'den daha iyi bir siyasal rejim var mıdır? Demarşi, demokrasinin alternatifi midir? Demarşi, anlam ve yorum erozyonuna uğramış, kitleler önünde saygınlığını ve güvenilirliğini kaybetmiş, etimolojik anlamda gerçek manasından, özünden ve ruhundan kopmuş demokrasinin yerine ikame edebileceğimiz bir siyasal sistem olabilir mi? Bu çalışmada bu ve benzeri soruların bir tahlili yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, temsili demokrasiler, demokrasinin imkansızlığı, demokrasinin başarısızlığı, siyasal sistem, demarşi.

Alan Tanımı: Siyaset Bilimi

AN ALTERNATIVE POLITICAL SYSTEM PROPOSAL AGAINST DEMOCRACY: DEMARCY

Abstract

What is democracy? What are the sine quo non principles of democracy? What are the deficiencies and/or impossibilities of modern representative democracies? Is there any other political system better than democracy? Will demarcy be an alternative to democracy? Can we substitute democracy with demarchy? This paper aims to answer and explore those and similar questions.

Keywords: Democracy, representative democracies, the deficiencies of democracy, failure of democracy, impossibility of democracy, political system, demarcy.

JEL Codes: K00, N4, Z0

I.GİRİŞ

Demokrasi nedir? Gerçek demokrasi ne anlama gelmektedir? Demokrasinin olmazsa olmaz ilkeleri nelerdir? Gerçek demokrasi, gerçek dünyada başarılabilecek bir siyasal rejim olabilir mi? Modern demokrasilerin eksiklikleri ve başarısızlıkları nelerdir? Demokrasi, gerçekleştirilmesi imkan dahilinde olan ya da imkansız bir rejim midir? Demokrasinin yetersizlikleri nasıl ortadan kaldırılabılır? Demokrasi'den daha iyi bir siyasal rejim var mıdır? Demokrasi; monarşi, diarşi, oligarşi, poliarşi gibi siyasal rejimlerden sonra insanoğlunun üzerinde uzlaştığı tek ideal siyasal yönetim biçimi olarak kalmaya devam edebilecek midir? Demokrasinin alternatifi bir siyasal rejim var mıdır? Demarşi, demokrasinin alternatifi midir? Demarşi, anlam ve yorum erozyonuna uğramış, kitleler önünde saygınlığını ve güvenilirliğini kaybetmiş, gerçek manasından, özünden ve ruhundan kopmuş demokrasinin yerine ikame edebileceğimiz bir siyasal sistem olabilir mi?

Bu çalışmamız içerisinde bu ve buna benzer soruların cevaplarını araştırmaya çalışacağız.

II. GÜNÜMÜZ AÇISINDAN DEMOKRASİNİN ANLAMI ve UNSURLARI

Demokrasi, yaygın olarak “*halkın kendi kendini yönetmesi*” olarak tanımlanır. Etimolojik kökeni itibariyle, demokrasi Eski Yunanca “*Demos*” (Halk) ve “*Kratos*” (Egemenlik=İktidar) kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Buradan hareketle demokrasi “halkın egemenliği”ne dayanan bir siyasal yönetim biçimi olarak tanımlanabilir.

Kanaatimizce demokrasiyi sahip olması gereken unsurlar yönünden ele alarak incelemek ve bu şekilde bir tanımlama yapmak çok daha doğru olacaktır. Demokrasi için gerekli unsurlar ya da şartları kısa başlıklar altında ele almaya çalışalım. (Aktan, 2005.)

1.Siyasal Özgürlükler. Demokrasi için ilk ve vazgeçilmez koşul siyasal özgürlüklerin mevcut olmasıdır. Demokrasiyi dar anlamda siyasal özgürlüklerin mevcut olduğu yönetim biçimi olarak tanımlamak mümkündür. Siyasal özgürlüklerden söz edince başlıca üç türde özgürlüğü anlamak gerekir:

- *Siyasal Katılım Özgürlükleri:* Seçme ve seçilme özgürlüğü, siyasi parti kurma özgürlüğü, dernek kurma ve derneklere üye olma özgürlüğü,

toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü siyasal katılım özgürlükleri arasında sayılabilir.

- *Sivil Özgürlükler:* Düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, özel hayatın gizliliği hakkı, kişi dokunulmazlığı ve yaşam hakkı vs. hak ve özgürlükler sivil özgürlükler (civil liberties) arasında sayılır.
- *Siyasal Rekabet Özgürlükleri:* Seçime katılan siyasi partilerin sayıca çok olması, seçim için rekabet edebilme hakkının ve siyasi parti liderliği için yarışma hakkının fiilen mevcut olması siyasal rekabet özgürlüğünü ifade etmektedir.

2.Hukuk Devleti. Demokrasi için ikinci önemli unsur “Hukuk Devleti”dir. Hukuk devleti, halkın seçtiği yöneticilerin hukuk kuralları dahilinde hareket etmesi demektir.

3.İktidarın Sınırlandırılması. Hukuk devleti zorunlu olarak iktidarın sınırlandırılmasını şart koşar. Siyasal iktidarın, güç ve yetkilerinin sınırlandırılmadığı bir yönetimi “hukuk devleti” olarak adlandırmak mümkün değildir. Sınırsız güç ve yetkileri olan bir siyasal iktidar her zaman siyasal özgürlükleri sınırlandırabilir ve hatta ortadan kaldırabilir.

4.Kuvvetler Ayrılığı. Yine hukuk devleti ve iktidarın sınırlandırılması ile yakından alakalı olan bir diğer “kuvvetler ayrılığı” ilkesidir. Kuvvetler ayrılığı, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek elde toplanmamasını ifade eder. Kanun yapma görevinin yasamaya; kanunları uygulama görevinin yürütmeye; yapılan uygulamaların anayasa ve kanunlara aynı zamanda kanunların da anayasaya uygunluğunun bağımsız yargı organlarına ait olması gerekir.

5.Şeffaflık. Demokrasi için gerekli bir diğer unsur ise kamu yönetiminde şeffaflığın mevcut olmasıdır. Demokrasi bir açık toplum düzenidir. Demokrasi için, yöneticilerin eylem ve davranışlarının mutlaka açıklık içinde cereyan etmesi ve vatandaşların kamu yönetimi hakkında bilgi edinme hak ve özgürlüklerinin bulunması gerekir.

6.Laiklik. Demokrasi için, din ile devlet işlerinin birbirinden mutlaka ayrı olması gerekir. Demokrasi, bireylerin inanç alanlarına müdahale edilmemesini, bir başka ifadeyle bireylerin inanç özgürlüğüne sahip olmalarını savunur. Dine dayalı veya dine destek veren devlet anlayışlarında, bireylerin tamamen kendilerine ait özel

bir alan olan inanma ya da inanmama özgürlüklerinin ortadan kalkması tehlikesi mevcuttur. Bu nedenle, laiklik ilkesi din ve vicdan özgürlüğünün korunması için gereklidir.

7. Demokrasi Kültürü. Bir toplumda mevcut olan kültür, değer yargıları ve ahlak da demokrasi için önem taşımaktadır. Siyasal özgürlükler sadece yasa ile korunamaz. Demokrasi kültürü, bireylerin birbirlerinin hak ve özgürlüklerine saygılı olmasını da gerekli kılar.

8. Etkin muhalefet. Demokrasi için siyasal iktidarla eşit yarışma haklarına sahip bir muhalefetin var olması önem taşır. Muhalefet etme ve muhalefet yapma imkanlarının sınırlandırılması demokrasinin varlığını yok eder ve mevcut iktidarın meşruiyetini sorgulamaya haklılık kazandırır.

9. Sivil Toplum. Demokrasinin oluşması ve kurumsallaşması için sivil toplumun güçlü ve etkin olması gerekir. Siyasal güç karşısında hak ve özgürlükleri için mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının sayısı arttıkça demokrasi de giderek kurumsallaşır.

Demokrasiyi etimolojik kökenine bakarak “*halkın egemenliği*” şeklinde tanımlamak bir slogandan öteye geçemez. Demokrasinin var olabilmesi için yukarıda belirttiğimiz tüm unsurların bir arada olması ve fonksiyonel işlerliğe sahip olması gerekir. Örneğin, seçim demokrasi için gerekli, ama yeterli bir koşul değildir. Seçimin yasallığı (legality) kadar meşruiyeti (legitimacy) de önem taşır. Siyasal süreçte enformasyon sorunlarının var olduğu bir siyasal sistemde seçimin var olması yetmez ve seçim sonuçları “*millet iradesi*” olarak yorumlanamaz.¹ Aynı şekilde adil ve genel seçimler olsa bile etkin bir kuvvetler ayrılığı uygulamada işler değilse demokrasinin varlığından söz edilemez. Örneğin, gerçek manada bir yargı bağımsızlığının olmadığı bir ülkede seçim ve oylama sonuçları tek başına demokrasi için yeterli olmaz.

III. DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ

Kanaatimizce demokrasi teorisi ve felsefesi ve aynı zamanda dünyadaki demokrasi uygulamaları üzerine araştırmalar yapan çok az sayıda bilim insanı ve/veya düşünür, demokrasinin kavramsal ve uygulama düzeyinde ortaya çıkan

¹ Siyasal süreçte enformasyon sorunları ile ilgili kapsamlı bir çalışmamız için bkz: Coşkun Can Aktan, ve Dilek Dileyici, Kamu Tercihi, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.

eksikliklerini görebilmiş, deyim yerindeyse keşfedebilmiştir. Demokrasiyi mükemmel bir siyasal rejim olarak düşünmeye alışmış bir akıl, onun eksikliklerini belki de bilinç-dışı olarak görmezlikten gelmekte veya bu hususu düşünmeyi ihmal etmektedir.

Demokrasi teorik ve felsefi açılardan bakıldığında “ideal” ya da “mükemmel” olmaktan çok uzak bir siyasal sistemdir. Deyim yerindeyse “*demokrasinin imkansızlığı*” denen bir gerçeklik sözkonusudur. Pratik-uygulama açısından bakıldığında ise “*demokrasinin eksikliği*”, “*demokrasinin yetersizliği*” ya da “*demokrasinin başarısızlığı*” olarak adlandırabileceğimiz pek çok durum sözkonusudur. Aşağıda demokrasinin imkansızlığı ve demokrasinin başarısızlıkları iki ayrı başlık altında incelenmektedir.²

1. TEORİK-FELSEFİ DÜZEYDE DEMOKRASİYE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Arrow Paradoksu. Demokrasinin işleyişi için bir toplumdaki bireysel tercihlerin tutarlı toplumsal tercihlere dönüşmesi gerekir. Bunun sağlanması, kolektif karar alma sürecinin bir sorunudur. Amerikalı iktisatçı K.J. Arrow, rasyonel bireylerden oluşan demokratik bir toplumun kolektif karar alma sorununu analiz etmiştir. Burada bireyin rasyonel olması, oylamada bulunacağı seçenekler arasında tutarlı bir tercih sıralamasında bulunabilmesini ifade eder. Arrow bireylerin bu tercih sıralamasını yaparken bağımsız olduklarını yani diğer bireylerin tercih sıralamasından etkilenmedikleri varsayar. Arrow, böylece bireysel tercihlerden tutarlı toplumsal tercihlere ulaşmak için geçerli olması gereken oylama kuralını bulmaya çalışmıştır. Arrow’a göre; demokratik sistemlerde uygulamada yaygın olarak kullanılan çoğunluk kuralı yetersizdir. Arrow’un bu görüşleri literatürde “*Arrow Paradoksu*” ya da “*İmkansızlık Teoremi*” olarak adlandırılmaktadır. Bu teori, demokrasiye şüpheyle bakılmasına neden olmuş ve Kamu Tercih teorinin ortaya çıkışında kilit rol oynamıştır. Arrow’un analizinin ulaştığı sonuç, genelde tüm bu koşulları sağlayan bir karar alma kuralını bulmanın olanaksız olduğudur. Bu durumda demokratik bir toplumun tutarlı kararlar alması beklenemez.

² Demokrasiye teorik-felsefi düzeyde yapılan eleştiriler ile ilgili özet açıklamalar için temel referans kaynağımız şu çalışmamızdır: Bkz: Aktan, Coşkun Can Aktan & Dilek Dileyici., “*Demokrasi Eleştirileri Ve Kamu Tercih Perspektifinden Demokrasinin Başarısızlığı*”, içinde: Coşkun Can Aktan & Dilek Dileyici., Kamu Tercih, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.

Downs: Eksik Enformasyon. Anthony Downs, demokrasinin işleyişindeki aksaklıklardan birinin eksik enformasyon sorunu olduğunu ifade etmiştir. Downs'a göre; seçmenler açısından tam enformasyonun olduğu bir dünyada yukarıda belirtilen şartların sağlanması halinde etkin bir demokratik işleyiş söz konusu olabilir. Fakat gerçek dünyada seçmenler tercihte bulunacakları adaylar, siyasal partiler, hükümet politikaları ve bu politikaların sonuçları hakkında tam enformasyona sahip değillerdir. Downs çalışmasını, siyasal süreçte yer alan aktörlerin daha çok kişisel çıkarlarına göre hareket ettikleri varsayımına dayandırmıştır. Seçmenin tam enformasyona sahip olmasının faydalarını ve enformasyon maliyetlerini karşılaştırdığında, enformasyon elde etme maliyeti faydasından fazla ise tercihte bulunacağı alternatifler hakkında bilgisiz kalmayı tercih eder. Seçmenin rasyonel davranarak bilgisiz kalmayı tercih etmesi “rasyonel seçmen bilgisizliği” olarak adlandırılır.

Mosca: Siyasal Sınıfların Hakimiyeti. Demokrasiye yönelik eleştirilerin bir kısmı elitist teorisyenlerden gelmiştir. Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto ve Robert Michels'in başını çektiği bu teorisyenler, siyasal elitizm kavramını farklı açılardan değerlendirmekle birlikte, demokrasinin işleyişi açısından elit yapıları önemli bir engel olarak görmüşlerdir. Elit teorilerin temel mantığı tüm toplumları yönetenlerin azınlıktaki bir grup olduğu varsayımına dayanır. Yönetilen konumda olanlar ise çoğunluğu oluşturmaktadır. Yani toplumlarda belirli özelliklere sahip azınlık bir grup, çoğunluğu oluşturan halkı yönetmektedir. Elitist teorisyenlerden Gaetano Mosca'ya göre toplumu yöneten her zaman için bir siyasal sınıftır. Mosca, elit ve kitle ayırımını (kendisi elit terimini kullanmamakla beraber) ilk defa sistemleştiren siyasal bilimci sayılır. Mosca'nın kullandığı terim “yönetici sınıf”tır.

Pareto: Siyasal Elitizm. İtalyan sosyolog Vilfredo Pareto, Mosca'nın geliştirdiği “yönetici sınıf” kavramı yerine siyasal elit kavramını ortaya koymuştur. Siyasal elit kavramını kullanan ilk kişi olması nedeniyle bu teori daha çok Pareto ile anılmaktadır. Pareto bütün toplumların elit ve elit olmayan diye iki ana sınıfa ayrıldıklarını belirtir. Daha sonra elit tabakasını da kendi içinde yönetici elit ve yönetici olmayan elit olmak üzere iki kısma ayırır. Yönetici elit, toplumun yönetiminde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak önemli bir rol oynayan, siyasal iktidar üzerinde etki sahibi olan kişilerden meydana gelir. Asıl üzerinde durulması gereken grup budur. Toplumun bu yüksek ve seçkin tabakasına (Pareto bunu bazen aristokrasi olarak da adlandırır) çeşitli sosyal gruplar dahil olabilir.

Böylece bir askeri elitten, bir din adamları elitinden, bir işadamları elitinden, bir aydınlar elitinden söz etmek mümkündür.

Michels: Oligarşinin Tunç Yasası. Robert Michels, diğer elitist teorisyenlerden farklı olarak siyasi partilerdeki oligarşik eğilimleri inceleyerek, buradaki elit yapıyı araştırmıştır. Siyasal karar alma sürecinde parti içi demokrasinin etkin bir şekilde işlemediği görülebilmektedir. Bundaki temel etken, parti kadrolarının belirli bir elit kesimin elinde toplanmış olmasıdır. Bu elit kesim parti yönetimine o kadar hakimdir ki, parti içinde farklı bir sesin yükselmesine izin verilmez. Michels'in "*Oligarşinin Tunç Yasası*" olarak nitelendirdiği bu katı hegemonyanın yıkılması çok zordur ve parti içerisindeki bu elit yapı kolaylıkla değiştirilemez. Michels değerlendirmelerini gençlik yıllarında içerisinde yer aldığı Alman Sosyalist Partisi'ni esas alarak yapmış olmakla birlikte, söz konusu oligarşik eğilimlerin tüm partilerde mevcut olabileceğini vurgulamıştır.

Buchanan ve Tullock: Oylamanın Maliyeti. Kamu Tercihi teorisyenlerinden James M. Buchanan ve Gordon Tullock, "*Oybirliğinin Hesabı*" (The Calculus of Consent) (1962) adlı çalışmalarında, siyasal karar alma sürecindeki oylama maliyetlerini analiz etmişlerdir. Buchanan ve Tullock, toplumda seçmenler açısından oylama maliyetinin seçmenin siyasal sürece katılımında önemli bir belirleyici olduğunu ileri sürerek, bu maliyetin yüksek olması halinde katılımın sınırlı olduğunu savunmuşlardır. Seçmenler siyasal süreçte, sürece oylama mekanizması aracılığıyla katılımının sağlayacağı faydalar ile oylamanın maliyetini karşılaştırırlar. Faydaların maliyetten fazla olması halinde oylamada bulunurlar. Her ne kadar oylamada bulunmada tek belirleyici etken, bu fayda-maliyet karşılaştırması olmamakla birlikte, yine de önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir.

Marksist Eleştiriler. Karl Marx, 1800'lü yıllardaki demokrasiyi burjuvazinin egemen olduğu bir demokrasi olarak nitelendirmiş ve ideal demokrasiyi proletaryanın egemen olduğu bir demokrasi (Proletaryan Demokrasi) olarak tanımlamıştır. Karl Marx ekonomik iktidarı elinde tutan sınıfın siyasal iktidara da sahip olacağını savunmuş ve bu bağlamda burjuvazinin ekonomik iktidarı nedeniyle siyasal iktidarı da elinde tuttuğunu vurgulamıştır. Marx'a göre zamanla sınıflı toplumdan sınıfsız bir topluma geçilecektir. Sınıfsız bir topluma geçilene kadar da proleterya diktatörlüğü (işçi sınıfın iktidarlığı) hakim olmalıdır.

2. UYGULAMADA ÇAĞDAŞ DEMOKRASİLERE YÖNELTİLEN BAŞLICA ELEŞTİRİLER

Bir önceki başlıkta demokrasiye yönelik teorik-felsefi eleştiriler özetlenmiştir. Bu bölümde ise çağdaş temsili-katılımcı demokrasilerin pratikte (uygulamada) gözlemlenen eksikliklerini ortaya koymaya çalışacağız.³

Halk Egemenliği Kavramının Yanlış Yorumlanması (Halk Egemenliğinin Çoğunluk Despotizmine Dönüşmesi). Temsili demokrasinin en önemli açmazı demokrasiyi ifade eden halk egemenliği kavramının yanlış yorumlanmasıdır. Temsili demokraside halk egemenliği belirli bir çoğunluk tarafından temsil edilir. Oybirliği ile karar almanın gelişmiş toplumlardaki imkansızlığı nedeniyle bunun yerine kullanılan oy çokluğu kuralı, halk egemenliğinin çoğunluğun iradesi olarak siyasal sürece yansımaları demokrasi için yeterli kabul eder.

Jean Jacques Rousseau, egemenliği genel irade olarak tanımlamış ve ona bireylerden ayrı bir kişilik kazandırarak toplumdaki bireylerin iradelerinin toplamının egemenliği belirlediğini savunmuştur. Rousseau'ya göre genel iradeye dayalı olan egemenlik halk çoğunluğunu ifade etmektedir. Yani halk çoğunluğu genel iradeyi yansıtmaktadır.

Bugün çağdaş batı ülkelerinde uygulanan temsili demokrasi, çoğunlukçu demokrasinin özelliklerini taşımaktadır. Buna göre, çoğunlukçu temsili demokrasilerde halk egemenliği yetkisi temsilcilere devredilmekte ve bu şekilde kullanılmaktadır. Fakat temsili demokrasilerde temsilcilerin ne ölçüde halkı temsil ettiği ve halkın verdiği egemenlik yetkisine bağlı kalarak hareket ettiği son derece tartışmalıdır. Parlamentoda çoğunluğu sağlayan siyasal iktidar, kamusal faaliyetlere ilişkin kararlarda bu çoğunluğun iradesine göre hareket etmektedir. Dolayısıyla halk egemenliği parlamentodaki çoğunluk egemenliğine dönüşmektedir. Özellikle basit çoğunluk kuralına göre karar alınan bir parlamentoda, halk egemenliğinin temsili daha da sınırlı olmaktadır.

Azınlık Oylarının Temsili Sorunu. Çoğunlukçu temsili demokrasilerde çoğunluğun halk iradesini temsil etmemesinin yanında bu grubun dışındaki azınlığın haklarının temsili de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz kararların oy birliği ile alınmadığı her alanda bir azınlık grup söz konusu olacaktır. Fakat çoğunluğun karar aldığı bir siyasal süreç, azınlığın sürece katılmaması ve temsil edilmemesi anlamına gelmemelidir.

³ Bkz: Aktan, Coşkun Can Aktan & Dilek Dileyici., “Demokrasi Eleştirileri Ve Kamu Tercih Perspektifinden Demokrasinin Başarısızlığı”, içinde: Coşkun Can Aktan & Dilek Dileyici., Kamu Tercih, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.

Oy Ticareti (Logrolling). Çoğunlukçu temsili demokraside çoğunluk iradesinin halk egemenliğini temsilini engelleyen bir başka faktör yasama organında görülebilen “Oy Ticareti” (Logrolling) uygulamalarıdır. Oy ticareti; parlamentodaki siyasal partilerin anlaşarak, karşılıklı olarak birbirlerinin kanun tekliflerini desteklemeleridir. Demokrasi için sakıncalı olan negatif oy ticaretidir. Negatif oy ticareti yaygın olduğu ölçüde halk egemenliğini temsil ettiği varsayılan yasama organının, seçmenlerin tercihlerinden uzak politik kararlar alması imkanı doğmaktadır. Bu da yasama organındaki temsil sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Siyasal İlgisizlik ve Siyasal Katılımın Düşük Olması. Temsili-katılımcı demokrasiye en önemli eleştiri siyasal katılımın yetersizliği nedeniyle gelmektedir. Siyasal katılım sadece bireylerin bir siyasal partiye üye olmasından veya seçimlerde oy kullanmasından ibaret değildir. Etkin bir siyasal katılım için, seçmenlerin siyasal karar alma sürecinin her aşamasında aktif olarak yer alması gerekir. Fakat siyasal katılım düşüklüğüne sebep olan çeşitli faktörler, bu durumu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu faktörlerden birincisi siyasal ilgisizliktir. Vatandaşların bir kısmının siyasete ilgisiz kalması (siyasal ilgisizlik) dolayısıyla siyasal katılım yetersiz kalmaktadır.

Siyasal Bilgisizlik. Temsili-katılımcı demokrasinin açmazlarından biri de seçmenlerin bilgisizliğidir. Temsili-katılımcı demokraside seçmenler kamusal politikalara ilgi duysalar bile bilgisizlikleri nedeniyle doğru tercihlerde bulunamayabilirler. Özellikle, okuma yazma oranının çok düşük olduğu cahil bir toplumda sandığa gitmek demokrasi için yeterli bir şart değildir. Politikada önemli ölçüde bilgisiz olan seçmenler bilinçsizce oylamada bulunurlar. Bu durumda seçmen tercihlerinin güvenilirliği sorunu söz konusudur. Siyasal unutkanlık (amnesia), medya baskısı ve yönlendirme, yanlış ve yalana dayalı propaganda vs. faktörler de tercihlerin güvenilirliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Çıkar Gruplarının Egemenliği. Günümüzde “demokrasi” olarak adlandırılan çeşitli ülkelerde gerçekte “halkın egemenliği” değil, “çıkar ve baskı gruplarının egemenliği” söz konusudur. Kimi zaman hükümetler, sınırsız yetkileri elinde bulduran siyasal güç odağı konumundadırlar. Kimi zaman da parasal güç odağı olarak zenginler ve bunların kurdukları dernek vs. organizasyonlar (iş veren sendikaları vb.) kendi istekleri dahilinde siyasal iktidarları etkileyebilmektedirler. Enformatik güç odağı olarak medya da kimi zaman demokrasi için ciddi bir tehlike oluşturabilmektedir. Medya bir taraftan kendi isteği doğrultusunda yanlış

ve yalan yayınlarla vatandaşların tercihlerini değiştirebilmektedir. Diğer taraftan, medyanın tekelleşme durumunda olduğu ülkelerde, medya kuruluşları kolayca siyasal iktidar üzerinde baskı oluşturarak çıkarlar temin edebilmekte ve seçmen tercihlerini çarpıtabilmektedirler.

Depolitizasyon. Depolitizasyon, toplumda çeşitli nedenlerle kendiliğinden beliren bir eğilimi veya yönelişi değil, fakat devlet otoritesince belli bir amaçla bilinçli olarak benimsenen bir tutumu ifade etmek için kullanılır. Bazı rejimler, vatandaşların politika ile fazla ilgilenmesini istemezler; bunun için de politikanın alanını daraltacak, siyasal katılmayı sınırlandıracak birtakım önleyici tedbirler alma ve yasaklar koyma yoluna giderler. Bu durumda, “*politikadan uzaklaşma*” yerine, “*politikadan uzaklaştırma*” söz konusu olur. Depolitizasyonun sonucu seçmenlerin politikaya ve dolayısıyla siyasal katılıma olan ilgisinin zayıflamasıdır. Bu durum, siyasal iktidarların karar alma sürecinde muhalif bir etki olmaksızın karar almasını kolaylaştırır.

Politik Miyopluk. Demokrasilerde seçimler her zaman için vatandaşların kendilerini yöneten grubu bir denetleme aracı olarak görülmüştür. Bu yaklaşıma göre, şayet yönetilenler yönetenlerden memnun değilse, sonraki seçimlerde onları cezalandırarak iktidarı elinde alabilirler. Bunu bilen siyasal iktidar yeniden seçilmeyi garanti altına almak amacıyla seçim beyannamelerindeki taahhütlere uygun politikalar uygulamak zorunda kalacaktır. Bu iyimser yaklaşım, ancak yönetilenlerin yöneten grubun taahhütlerini yerine getirip getirmediği konusunda bir takipte bulunması halinde geçerli olabilmektedir. Oysa gerçek hayatta seçmenlerin önemli bir bölümü bu taahhütlerin takipçisi olmazlar. Üstelik kısa vadeli düşünerek seçim öncesi uygulanan oy kazandırıcı politikalara göre tercihlerini belirleyebilirler. Literatürde “politik miyopluk” olarak adlandırılan bu durum, seçim dönemlerinden önce yaygın olarak görülmektedir. Seçmenlerdeki bu kısa vadeli düşünme alışkanlığı, rasyonel siyasal tercihlerin ortaya konulmasını engellemektedir.

Demokrasiyi Engellleyen Bir Güç Olarak Sivil Toplum. Sivil toplum demokrasilerin vazgeçilmez bir unsurudur. Özellikle temsili-katılımcı demokrasilerde iyi organize olmuş sivil toplum kuruluşları, siyasal karar alma sürecinde etkin bir rol oynayabilmektedir. Günümüzde baskı ve çıkar grupları şeklinde organize olan sivil toplum kuruluşları, siyasal iktidar üzerinde çeşitli yöntemlerle etkili olabilmektedirler. Sivil toplum kuruluşları önemli ölçüde çıkar ve baskı gruplarından oluşabilmektedir. Fakat bu gruplar yayında gönüllü

kuruluşlar olarak nitelendirilen kar amaçlı hareket etmeyen kuruluşlar da sivil toplumun bir parçasıdır. Sivil toplumun demokrasi için tehlike oluşturabileceği göz önüne alındığında, çıkar ve baskı grupları ile gönüllü kuruluşlar arasında bir ayırımın yapılması doğru olacaktır. Sivil toplumun demokrasi açısından sakıncaları değerlendirildiğinde, sadece çıkar ve baskı gruplarının ele alındığı göz önünde tutulmalıdır.

İnsan Hakları İhlalleri. Günümüzde demokrasilerinin önündeki en güçlü tehlikelerden biri insan hakları ihlalleridir. Demokrasilerin temel ilkelerinden biri olan özgürlükler içerisinde siyasal özgürlükler önemli bir yer tutmaktadır. Kişilerin sahip olduğu pozitif haklar, devlete birtakım sorumluluklar yüklerken, negatif haklar bireylerin devlete karşı korunmasını gerektirmektedir. Bu negatif hakların etkin bir şekilde güvence altına alınmadığı ülkelerde, devletin bireysel özgürlüklerini sınırlayıcı uygulamaları söz konusu olabilmektedir. Demokrasinin temeli olan siyasal özgürlükler çeşitli nedenlerle sınırlı ölçüde kullanılabilirlerdir.

Hukuk Devleti ve Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Etkin Bir Şekilde Uygulanamaması. Çağdaş demokrasilerin bir kısmında hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı işler durumda değildir. Hükümetlerin keyfice aldıkları kararlar ve yaptığı uygulamalar üzerinde kontrol mekanizmaları son derece yetersizdir. Yargının tam bağımsız olmadığı ülkelerde hukuk dışı eylem ve uygulamalar maalesef yaygındır. Sivil toplum kuruluşlarının gelişmemiş olduğu ülkelerde halktan gelen baskı da yetersiz olabilmektedir. Medyanın denetim görevi ise basın özgürlüğü üzerindeki sınırlamalar dolayısıyla çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Yine kamu yönetiminde şeffaflık yerine gizlilik ve örtbasın hakim olması dolayısıyla hukuka uygun olmayan karar ve uygulamalar önlenememektedir.

Lider Diktası ve İktidarın Kişiselleşmesi. Demokrasiyi yozlaştıran nedenlerden bir diğeri “lider diktası”dır. Siyasal partilerde parti içi demokrasinin mevcut olmaması dolayısıyla en başta parti liderliği için yarışma hakkı ortadan kalkmaktadır. Hatta bazı partilerde öyle bir noktaya gelinmektedir ki, parti başkanlığını bırakan bir lider, parti içerisinde belirli bir ismi destekleyerek parti lideri olmasında etkin bir rol oynamakta ve görevde olmasa bile partiyi istediği şekilde yönlendirebilmektedir.

Militarizm. Ordu da “askeri güç odağı” olarak çeşitli ülkelerde demokrasi dışı eğilimlere yönelebilmektedir. Ordunun bir güç odağı olduğu ülkelerde, hiç

beklenmedik zamanlarda askeri ihtilaller olabilmektedir. Bazen, silahlı kuvvetler gizli ya da açık olarak hükümetler üzerinde baskı oluşturabilmektedir.

IV.DEMOKRASİYE ALTERNATİF BİR SİYASAL SİSTEM ARAYIŞI VE DEMARŞİ ÖNERİSİ

Demarşı kavramını çok güçlü bir entelektüel altyapı ile ilk kez kullanan ve savunan bilebildiğimiz kadarıyla Friedrich A. von Hayek'tir. Hayek, çağdaş demokrasilerin "sınırsız demokrasi" olduğunu ve sonuçta halkın özgürlük alanının siyasal yönetimler tarafından daraltıldığını ifade etmektedir. Hayek, demokrasinin hem kavram olarak hem de uygulamada dejenere olmasından rahatsız olduğunu bu şekilde ifade ettikten sonra gerekirse "sınırlı demokrasi"yi ifade edecek yeni bir kavrama –*demarşi*- ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Demarşı adı verilen siyasal sistemi öncelikle Hayek'in görüşleri çerçevesinde incelemeye çalışalım.

1.Demarşı Kavramın Doğuşu

20. yüzyılda yaşamış büyük düşünürlerden biri olan Friedrich A. von Hayek demokrasinin günümüzde "*sınırsız demokrasi*" anlamına geldiğini, bu nedenle yozlaştığını ifade etmektedir. 1976 yılında "*Demokrasi Nereye Gidiyor? (Whither Democracy?)*" başlığını taşıyan bir yazısında şöyle yazmaktadır:

*"Sınırsız demokrasi, bugün varolan bir problemdir. Batı'da bugün demokrasi olarak adlandırdığımız sistemler büyük ölçüde sınırsız demokrasidir."*⁴

Hayek, demokrasi kavramının başından beri çok yanlış anlaşıldığını şu cümlelerle özetlemektedir:

*"Başlangıçta 'demokrasi' kelimesi, gücün halkın çoğunluğunun ya da temsilcilerinin elinde olması anlamında kullanılmıştır. Fakat gücün sınırları konusunda herhangi bir şey söylenmemiştir. Çoğunlukla yanlış şekilde nihai gücün sınırsız olması gerektiği söylenmiştir."*²

⁴ Friedrich A. von Hayek, "*Whither Democracy?*", in: Chiaki Nishiyama and Kurt R. Leube (Eds.), *The Essence of Hayek*, Stanford: Hoover Institution Press, 1984. P.353.

⁵ Friedrich A. von Hayek, "*The Confusion of Language in Political Thought*", Institute of Economic Affairs, Occasional Paper No 20, 1968. S.32.

Hayek'in demokrasi konusundaki diğer bazı eleştirilerini kendi cümleleriyle aktarmakta yarar bulunmaktadır:

“Bugün batıda bildiğimiz demokrasilerin hepsi, az çok sınırsız demokrasidir. Bu nedenle sınırsız demokrasiye özgü kurumlar başarısızlığa uğradığı zaman bunu demokrasinin başarısızlığı olarak algılamanın yanlış olduğunu unutmamak gerekir. Biz sadece yanlış yolu denemekteyiz. ... Bugün sınırsız siyasi otoritenin her kararı hukuk gücüne sahip olup, siyasi faaliyetleri hukuk tarafından sınırlandırılmamıştır. Siyasi otoritenin insanların çoğunluğunun oyları tarafından yetkilendirildiğinin iddia edilmesi ciddi bir sorundur. Kendisini genel kurullarla sınırlamayan ve özel çıkar gruplarına hizmet eden güçlü bir organın üyelerine oy vermek ise tamamen farklı bir şeydir. Gücü sınırlandırılmamış ve demokratik olarak seçilmiş böyle bir meclis, belirli gruplara belirli yükler getirir ve özel çıkar gruplarının çıkarını gözetir. Söz konusu meclis, sayıları belirsiz olan özel çıkar gruplarının desteği karşılığında, onlara belirli faydalar sağlarken, azınlığa onun maliyetini yükler... Tekrar etmek gerekirse, sınırsız bir demokrasi gücü, sınırlandırılmamış bir hükümetten daha iyi değildir ve her ikisi de gerçek demokrasi değildir. Seçimle iş başına gelen temsilcilere sınırsız güç verilmesi şeklindeki düşüncede hayati tehlike, en yüksek otoritenin doğal olarak sınırsız olacağı şeklindeki hurafedir. ... İyi bir hükümetin sırrı, kesinlikle, en üst gücün sınırlı güç olması ve böylelikle vatandaşları üzerinde zor kullanma gücünün olmamasıdır.”⁶

Hayek, günümüzde demokrasiye olan inancın giderek yok olduğunu ifade ederek, şöyle demektedir:

“...düşünen insanlar arasında demokrasiye olan güvenin giderek kaybolmasından endişelenmekteyim. Bu artık göz ardı edilemez. Büyümlü demokrasi kelimesi, o kadar güçlü hale geldi ki, demokrasi öncesinde hükümetin üzerine konan sınırlamalar artık işlemez hale geldi ve bu giderek önem kazanmaktadır. Bazen demokrasi adı altında ileriye sürülen talepler, o kadar tehlike saçıyor ki, her akli başında insan demokrasiye karşı tepki gösteriyor asıl tehlike budur. Yine de asıl demokrasi kavramı bu değildir. Fakat zaman içinde orijinal anlama ilave edilen yan anlamlar o kadar genişlediler ki şimdi demokrasiye olan inancı tehlikeye sokmaktadırlar.”⁷

⁶ Friedrich A Von Hayek, “Whether Democracy”, C. Nishiyama and K.R.Leube,(Eds), The Essence of Hayek, Stanford:Hoover Enst.1984. (Çev: Tekin Akdemir),

⁷ Friedrich A Von Hayek, “Whether Democracy”, C. Nishiyama and K.R.Leube,(Eds), The Essence of Hayek, Stanford:Hoover Enst.1984. (Çev: Tekin Akdemir), http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/demokrasi_nereye_gidiyor.htm

Hayek, “*Liberal Bir Devletin Anayasası*” başlığını taşıyan bir başka yazısında da şöyle yazmaktadır:

*“Demokrasi teorisinin bugünkü yanlış anlaşılmasının kaynağı, Rousseau tarafından, halk iradesinin genel inancın yerine konması ve bunun sonucu olan halk egemenliği görüşüdür. Bu ise, uygulamada, çoğunluğun ...verdiği her kararın herkes için bağlayıcı bir yasa olması demektir. Ne var ki, ne böyle sınırsız bir güce ihtiyaç vardır, ne de böyle bir gücün varlığı bireysel özgürlükle bağdaşabilir.”*⁸

Hayek “sınırsız demokrasi” anlayışının birey özgürlükleri için ciddi bir tehlike olduğunu söylemekte; öte yandan sınırsız yetkilere sahip bir parlamentonun ve hükümetin belirli kesimlere özel ayrıcalıklar sağlayabileceğini ve zaman içinde devletten bu ayrıcalıkları elde etmek için yarışan çıkar gruplarının oluşacağını da şu sözleriyle vurgulamaktadır:

*“Sınırsız yetkileri bulunan bir meclis, bu gücü belirli grupları veya bireyleri kayırmak üzere kullanabilecek bir konumda olur; bunun kaçınılmaz bir sonucu da, taraftarlarına özel yararlar sağlayan çıkar grupları koalisyonlarının oluşmasıdır.”*⁹

Hayek, gerçek demokrasinin “sınırlı demokrasi” (*limited democracy*) demek olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Hayek gerekirse gerçek anlamını tamamen yitirmiş olan demokrasi kelimesinin “sınırlı demokrasi”yi ifade etmek üzere “demarşi”¹⁰ kelimesi ile ikame edilebileceğini ifade etmektedir. Hayek şöyle demektedir:

“Eğer demokrasi bugün için çoğunluğun sınırlanmamış gücü anlamına geliyorsa; çoğunluğun gücünün sınırlı olduğu bir hükümet sistemini tanımlaması için yeni bir kelime bulmamız gerekmektedir. Ben böyle bir devlet sistemine Demarşi (Demarchy) dememizi öneriyorum. Bu halkın (demos) kaba güce (kratos) sahip sayılmadığı; fakat John Locke’ün sözleriyle ‘günübirlik kararnamelerle değil, ilan edilip halkın bilgisine

⁸ Friedrich A.von Hayek, “*Liberal Bir Devletin Anayasası*”, (Çev:Mustafa Erdoğan), içinde: Atilla Yayla (Ed.), Sosyal ve Siyasal Teori –Seçme Yazılar-, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993. S. 137.

⁹ Friedrich A.von Hayek, “*Liberal Bir Devletin Anayasası*”...s.137.

¹⁰ Demarşi kelimesinin etimolojik kökeni Latince “demarchia” kelimesine dayalıdır. “Demarchia”, eski Yunan medeniyetinde bir kentin yönetimi anlamına gelmekteydi. “Demarchus” ise bu yönetimin başında bulunan kişiye verilen isimdi. Bkz:Oxford English Dictionary, vol 4, 1989. s. 432. ve diğer başlıca büyük sözlükler.

sunulmuş ve devamlı olmak üzere konmuş yasalarla' yönetmek (archein) işiyle sınırlı bir hükümet sistemidir.”¹¹

Hayek aynı çalışmasında yeralan şu görüşlerini de burada aktarmakta yarar görüyoruz:¹²

“Yunanca kökenli “demokrasi” kelimesi, halk (demos) ve güç (kratos) veya fiil olarak kratein kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kratein fiili, alternatif bir fiil olan archein'in (monarchy, oligarchy, anarchy gibi) aksine hukuk kuralından ziyade kaba gücü ifade etmektedir. Eski Yunan'da kratein yerine archein kökeninin alınarak demarşi (demarchy) kavramının kullanılmasının nedeni, daha önce Atina'da demarşi kelimesinin bir bölge ya da grubun başkanı için kullanılır olmasıydı. O dönemde demarşi, geniş bir halk topluluğu mevcut olmadığından kullanılamazdı. Bugün için bir ideal olarak demokrasi yerine demarşi kelimesini kullanmamız için bir engel yoktur.”

“Demokrasi, çoğunluğun sınırsız gücünü temsil eden bir sisteme dönüşmüştür. Eğer bu doğruysa bizim demokrasinin gerçek ve ideal anlamını ifade edecek bir kelimeye ihtiyacımız bulunmaktadır. Eğer demokrasi ve sınırlı devlet birbirleri ile uzlaştırılabilecek sistemler değilse, bir zamanlar sınırlı demokrasiyi ifade eden bir yeni

¹¹ Friedrich A.von Hayek, “Liberal Bir Devletin Anayasası”...s.140. Hayek'in bu sözlerinin çok önem taşıdığını düşünürük orijinal dilde kendi ifadeleriyle sözlerini yazmakta yarar görüyorum: “If, as some maintain, democracy has now definitely come to mean unlimited power of the majority, we may have to invent a new word to describe a system of government in which, there would be no power higher than that of the majority, even that power would be limited by the principle that it possessed coercive power only to the extent that it was prepared to commit itself to general rules. I suggest that we call such a system of government a **demarcy** – a system of government in which the demos has no brute power (kratos) but is confined to ruling (archein) by “established standing laws promulgated and known to the people, and not by extemporary decrees’ (John Locke) – and reminding us of the error we committed by sweeping away all the safeguards by which we had learnt effectively to hedge about constitutional monarchy under the illusion that once the will of the people governed there was no longer any need for the majority to prove that it regarded as just what it decided.” Bkz: : Friedrich A. von Hayek, “The Constitution of a Liberal State”, in: New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas Chicago: The University of Chicago Press, 1978. S. 104.

¹² Bkz: : Friedrich A. von Hayek, “The Constitution of a Liberal State”, in: New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas Chicago: The University of Chicago Press, 1978. S. 104. (Türkçe çevirisi için bkz: Friedrich A. Von Hayek, “Liberal Bir Devletin Anayasası”, (Çev:Mustafa Erdoğan), içinde: Atilla Yayla (Ed.), Sosyal ve Siyasal Teori –Seçme Yazılar-, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.

kelime bulmalıyız. Biz demos'un isteğinin ve düşüncesinin nihai otorite olmasını ve kratos'un bireylerin hak ve özgürlüklerini sınırlayacak şekilde kullanılmasını istiyoruz. Çoğunluk, (John Locke'un ifadesiyle ' geçici ve günübirlik kararnamelerle değil daimi hukuk kuralları ile yönetilmeli (archein)dir.' Bu tür bir siyasal düzeni, demos ve archein kelimelerini de birleştirerek demarşi (demrachy) olarak adlandırabiliriz. Demarşi ya da sınırlı devlet düzeninde halkın iradesi (will) değil, halkın düşüncesi en yüksek otoritedir."

Bir başka makalesinde ise şöyle yazmaktadır:

"Demokrasi kelimesinin çoğunluğun sınırsız gücü ile alakalı olarak kullanıldığı fazlasıyla ihmal edilmiştir. Eğer durum böyleyse , o zaman demokrasinin asıl manasını ifade edecek yeni bir kelimeye ihtiyacımız var demektir. ...Eğer demokrasi ve sınırlı devlet birbirleriyle bağdaşmaz kavramlar gibi düşünülürse, bizim sınırlı demokrasi olarak adlandırılabilcek yeni bir kavram bulmamız gereklidir. Biz 'demos'un yani halkın görüşlerinin egemen olmasını; fakat 'kratos'un , yani halkı yöneten çoğunluğun egemenliğinin bireylerin haklarını ve özgürlüklerini ihlal etmemesini istiyoruz. Çoğunluk, 'günübirlik kararnamelerle ve düzenlemelerle değil, fakat ilan edilip halkın bilgisine sunulmuş istikrarlı hukuk kuralları ile yönetilmeli 'archien' dir. Belki de böylesine bir siyasal düzeni 'demos' ve 'archein' kelimelerini birleştirerek 'demarşi" (demos + archein) olarak adlandırabiliriz. "¹³

Ve yazısının hemen devamında şöyle demektedir:

"Eğer demokrasinin 'sınırsız devlet' olduğunda ısrar edilirse, o zaman ben demokrasiye inanan birisi değilim, o takdirde tanımladığım anlamda bir demarşist olarak kalmayı yeğleyeceğim."¹⁴

¹³ Friedrich A. von Hayek, "The Confusion of Language in Political Thought", Institute of Economic Affairs, Occasional Paper No 20, 1968. S.35-36. ; Hayek benzer görüşlerini pek çok çalışmasında dile getirmektedir. Hayek'in sınırsız demokrasiye eleştirileri ve demarşi önerisi için bkz: Friedrich A. von Hayek, Law, Legislation and Liberty, vol 3, The Political Order of Free People, Cambridge: The University of Cambridge Press, 1979. S. 1-40. ;Friedrich A. von Hayek, Economic Freedom and Representative Government, London: Institute of Economic Affairs, Occasional Paper, no 39, 1973. S.9-11.; ; Friedrich A. von Hayek, New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas Chicago: The University of Chicago Press, 1978. S.92-104.

¹⁴ Friedrich A. von Hayek, "The Confusion of Language in Political Thought", S.36.

Özetle, Hayek'in ısrarla savunduğu husus şudur: günümüz modern demokrasilerinde halkın seçtiği temsilcilerinin güç ve yetkilerini kötüye kullanmalarını engelleyebilecek hukuk ve hukuk-dışı araçlar etkin işlerliğe sahip değildir. Hayek'e göre gerçek demokrasi idealine ulaşmak için siyasal iktidarların karar ve eylemlerinin mutlaka kurallar ve kurumlara bağlı olması ve sınırlandırılması gerekir.

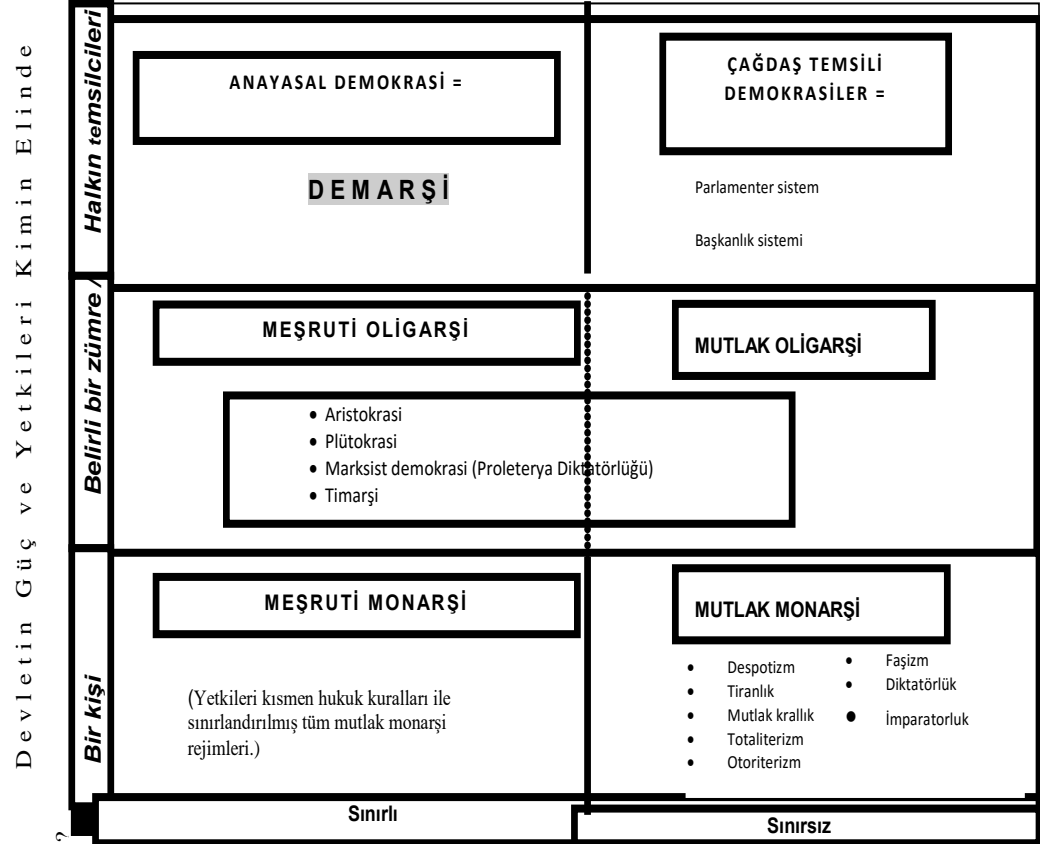
2. Demokrasi ile Demarşi Arasındaki Farklılıklar

Bu bölümde demokrasi ile demarşi arasındaki farklılıkları sunmaya çalışacağız. Konunun bütünsel olarak görülebilmesi için demarşi ile diğer siyasal yönetim biçimleri arasındaki temel farklılığı çok daha iyi kavramak gerekmektedir. Bu konuda geliştirdiğimiz bir matris üzerinde açıklamalarımızı sürdürmeye çalışalım. (Bkz: Şekil-1.) Matris üzerinde yatay eksenle “devletin güç ve yetkilerinin sınırı var mıdır? Dikey eksenle ise “devletin güç ve yetkileri kimin elindedir?” soruları yer almaktadır. Bu iki temel soruya göre siyasal yönetim biçimleri matris üzerinde adlandırılmıştır.

Matrise göre;

- Egemenlik, bir kişinin elinde ise ve bu kişinin güç ve yetkileri sınırsız ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Mutlak Monarşi”dir.
- Egemenlik, bir kişinin elinde olmakla beraber , bu kişinin güç ve yetkileri sınırlı ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Meşrutî Monarşi”dir.
- Egemenlik, belirli bir zümrenin elinde ise ve bu zümrenin güç ve yetkileri sınırsız ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Mutlak Oligarşi”dir.
- Egemenlik, belirli bir zümrenin elinde olmakla beraber , bu zümrenin güç ve yetkileri sınırlı ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Meşrutî Oligarşi”dir.
- Egemenlik, halkın özgür ve adil sonuçlar neticesinde seçtiği “temsilcilerinin” elinde ise ve halkın temsilcilerinin güç ve yetkileri sınırsız ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Sınırsız Demokrasi”dir.
- Egemenlik, halkın özgür ve adil sonuçlar neticesinde seçtiği “temsilcilerinin” elinde olmakla beraber halkın temsilcilerinin güç ve yetkileri sınırlı ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “demarşi”dir.

Şekil- 1: Siyasal Yönetim Biçimleri İçerisinde Demokrasi ve Demarşi

Devletin Güç ve Yetkileri Sınırlı mı?

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Siyasal yönetimler tarihi incelendiğinde mutlak monarşiden meşruti monarşiye; mutlak oligarşilerden meşruti oligarşiye doğru mücadelelerin varolduğu görülür. Günümüzde ise hakim olan siyasal yönetim anlayışı “sınırsız temsili demokrasi” anlayışıdır.¹⁵

¹⁵ Daha önce de ifade ettiğimiz üzere çağdaş demokrasilerde seçim ve oylama mekanizmasının varlığı siyasal iktidarların güç ve yetkilerini etkin bir şekilde sınırlayan araç değildir. Zira dört ya da beş yıl için seçilen bir iktidarın ya da kişinin görevde bulunduğu dönem içinde güç ve yetkilerini kullanması yönünden ciddi bir sınırlama bugün çağdaş demokrasilerde mevcut değildir.

Özetlemek gerekirse bugün pek çok demokrasilerde seçim ve oylama mekanizmasına dayalı olarak seçilmiş ve iktidara gelmiş hükümetlerin güç ve yetkilerini kötüye kullanmalarını sınırlayacak kurallar ve kurumlar mevcut değildir ve/veya etkin işlerliğe sahip değildir. Tam aksine, siyasal iktidarın güç ve yetkilerinin ana kaynağının “millet iradesi” olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Siyasal süreçte enformasyon sorunları (eksik ve aksak enformasyon) gözardı edilmekte ve ayrıca siyasal iktidarların güç ve yetkilerini her zaman istismar ve suistimal edebilecekleri yönünde bir tehlikenin var olabileceği unutulmaktadır. İşte demarşi, bu anlamda demokrasiye alternatif bir siyasal sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyu daha etraflıca incelemeye devam edelim.

3. Demarşilerde Siyasal Gücün Sınırlandırılmasının Önemi ve Gerekliliği

Günümüzde “*temsili demokrasi*” olarak ifade ettiğimiz siyasal sistemi “*gerçek demokrasi*” olarak görmek trajik bir yanılgıdır. Temsili demokrasi anlayışında seçimden galip çıkan temsilciler kendilerini halkın hür iradesi ile seçilmiş vekiller olarak görmektedirler. Siyasal iktidarın meşruiyeti, seçim ve oylama mekanizmasına bağlanmıştır. Bu meşruiyet inancı, siyasal iktidarların sahip oldukları güç ve yetkilerin de sınırlanmasının doğru olmadığı düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Öyle ki, bugün seçimi kazanan her parti kendisini halkın “hür irade”sinin temsilcileri olarak görmektedir.

Asla unutulmaması gereken; hiç bir siyasal iktidarın halkın hür iradesini yansıtamayacağıdır. Seçimi kazanmış olsa da hiç bir iktidara sınırsız yetkileri içeren bir “yönetim vekaletnamesi” verilemez. Demarşi, başlıca şu nedenlerden dolayı gereklidir:¹⁶

- *Siyasal İlgisizlik*. Seçim ve oylama mekanizmasının varlığı demokrasi için gerekli, ama yeterli bir koşul değildir. Gerçek demokrasi¹⁷ için halkın tümüyle

Bir dahaki seçimlerde seçilememe riski, şüphesiz iktidarın ya da başkanın iyi hizmet sunması için bir tür sınırlamadır. Ancak, böylesine bir sınırlama iktidarın ya da başkanın sahip olduğu güç ve yetkileri kötüye kullanması için bir engel teşkil etmez. Örneğin, siyasal iktidarlar seçmenler tarafından kısa dönemde etkileri hissedilmeyecek dolaylı vergilere, iç ve dış borçlanmaya başvurabilirler ve bu yetkilerini suistimal edebilirler.

¹⁶ Bu görüşlerim ilk olarak İşveren Dergisi’nde yayınlandı. Bkz: Coşkun Can Aktan, “*İktidarın Sınırlandırılması ve Ekonomik Anayasa*”, İşveren Dergisi, Cilt 35, Sayı 3, Aralık 1996.

¹⁷ “Gerçek demokrasi” den biz “demarşi”yi, yani “sınırlı demokrasi”yi kastediyoruz.

siyasete ilgili olması gerekir. Siyasal katılım eksikliği ya da siyasal ilgisizlik halkın “tüm” iradesini sandığa *yanıtmaz*. Ayrıca depolitizasyon politikası da seçmenleri siyasal katılımdan uzaklaştırabilir.

- *Siyasal Bilgisizlik*. Seçmenlerin bir kısmı siyasete ilgisiz iken, bir kısmı da bilgisizdirler. Okuma yazma oranının düşük olduğu bir “cahil” toplumda seçim sonuçlarını halkın “gerçek” iradesi olarak görmek ve kabul etmek ne ölçüde doğrudur? Eksik enformasyona, taraflı enformasyona (propaganda ve medyanın yönlendirmesi ile) ve aşırı enformasyona sahip seçmenler sonuçta gerçek tercihlerini ortaya koyamazlar. Özetle, siyasal manipülasyon metotları kullanılarak seçmene gerçek enformasyon sunulmamakta, bu da seçmenlerin bilgisizliğini artırmaktadır.

- *Siyasal Miyopluk*. Sadece kendi önünü gören seçmenlerin var olduğu bir toplumda halkın doğru tercihlerde bulunduğunu söylemek gerçekçi değildir.

- *Siyasal Unutkanlık (Amnesia)*. Seçim ve oylama mekanizması bir iktidarın gücünü kötüye kullanma eğilimini ortadan kaldırmak için yeterli değildir. Politikacı, seçmenin miyop olduğu kadar unutkan olduğunu da çok iyi bilir ve ona göre davranır. Seçim yaklaştıkça kendisi de miyoplaşan politikacı para musluklarını açar ve böylece seçmen, daha önce kendisine “kaşıkla verip, sapıyla çıkararak” politikacının yaptıklarını unutur (!). Özetle, sadece siyasal unutkanlık bile tek başına iktidarın ekonomik alandaki güç ve yetkilerini sınırlamak için yeterli bir gerektir.

- *Çoğunluk Despotizmi*. Seçim sonunda en fazla oy alarak iktidar koltuğuna oturanlar halkın değil, olsa olsa çoğunluğun çıkarlarını temsil eden kimselerdir. Çoğunluk kuralına dayalı bir yönetimi (Çoğunlukçu Demokrasi/Majoritarianism) gerçek demokrasi olarak değil “çoğunluk despotizmi” olarak görmek gerekir. Çoğunlukçu demokrasi, köklerini Rousseau’nun “genel irade” görüşünden almaktadır. Oysa, “genel irade”, halk iradesi demek değildir.

- *Plütokrasi*. Bugün adına demokrasi dediğimiz siyasal sistemde gerçek yönetici sınıfın , hem ekonomiyi, hem de devleti denetim altında tutan plütokratlar olduğu görüşü de iktidarın meşruiyetine bir gölgedir. Plütokrasi, (etimolojik kökeni eski Yunanca *ploutos*(zenginler) +*cratos* (iktidar) kelimelerine dayalıdır.) bugün için parasal gücü elinde tutan çıkar ve baskı gruplarının egemenliğini ifade etmektedir. Çıkar lobileri ile oluşturulmuş bir parlamentonun kapısında yazılı;

“egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir” sözünün gerçeği ne kadar yansıttığının üzerinde düşünülmesi gerekir.

- *Lider Diktası*. Bugün adına demokrasi dediğimiz yönetimde lider sultanı ya da lider diktası egemenliğin gerçekten halkın elinde olmadığını bir diğer açık kanıtıdır. Halk, vekillerini kendisi seçmemektedir; parti başkanlarının önceden seçtikleri kimseler arasında halk seçim yapmak hakkına sahiptir. Böylesine bir demokrasi anlayışı despotizmden başka nedir ki?
- *Elitizm ve Oligarşinin Tunç Yasası*. Pareto, Mosca ve Michels gibi teorisyenlerin ifade ettikleri gibi çağdaş demokrasilerde parti kadroları belirli “elit” kesimlerin elinde toplanmıştır. Michels Yasası’na göre partilerde başta genel başkanlar olmak üzere sınırlı bir kesim parti üzerinde hegemonyaya sahiptir. Tunç kadar katı ve sert olan bu oligarşik yapı, demokrasinin parti içerisinde dahi varolmadığını göstermektedir.
- *Bağımlı Yargı*. Kuvvetler ayrılığı ilkesi de demokrasi için gerekli, ancak yeterli bir koşul değildir. Bugün çağdaş demokrasilerde gerçek anlamda bir kuvvetler ayrılığından söz etmek mümkün değildir. Yargı, iktidara bağımlıdır ve “bağımsız yargı” işlerlikten yoksundur. Bu nedenle, hiç bir iktidarın eylem ve davranışları sadece yargıya ve göstermelik denetimlere teslim edilemez.
- *Yozlaşmaya Eğilimli Siyasal Güç*. Tüm yukarıda saydığımız nedenler bugün temsili demokrasilerde iktidarların güç ve yetkilerini niçin sınırlamamız gerektiğini yeterince ortaya koyuyor düşüncesindeyim. Demokrasi cahillerinin yukarıda saydıklarımız yanısıra tarihten öğrenmeleri gereken en önemli ders şudur: Sınırsız iktidar, yozlaşmaya eğilimlidir. Sınırsız demokrasi, despotizm demektir.

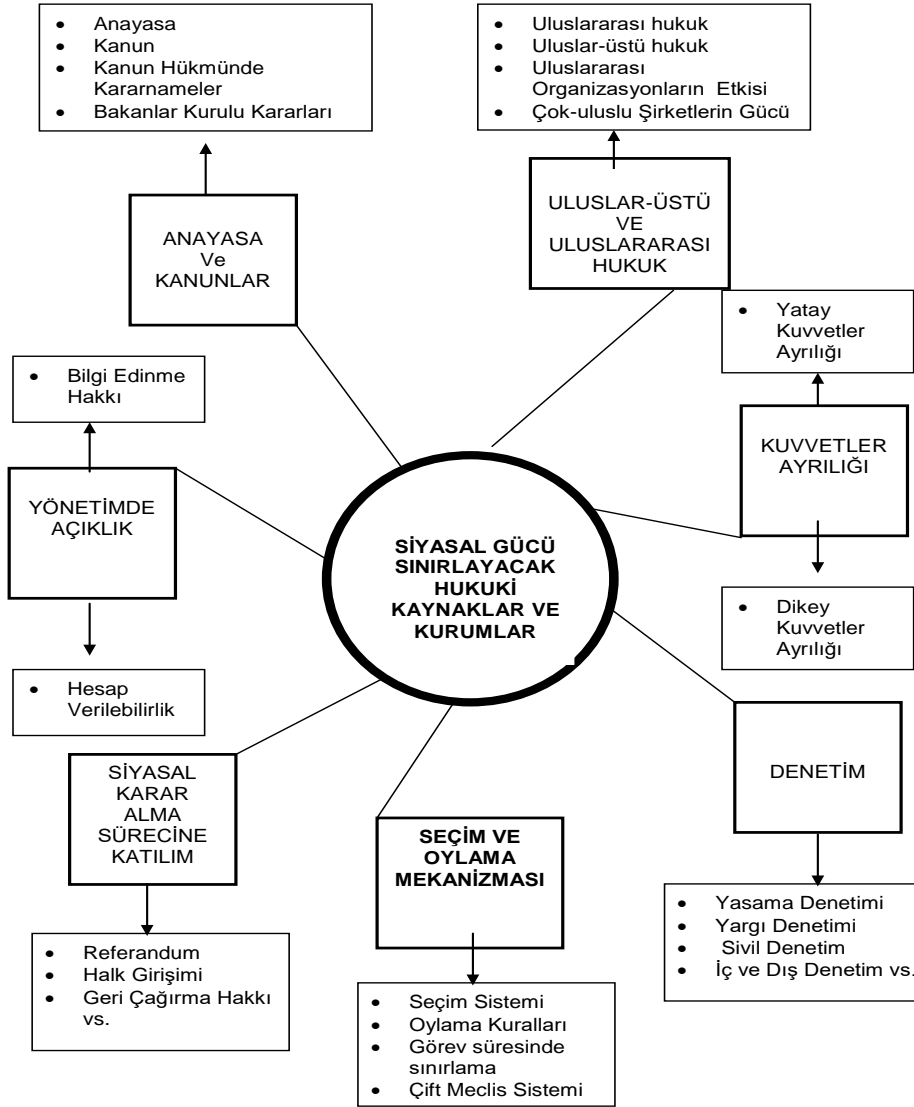
Özetle, ciddi bir dejenerasyon ve deformasyon içinde olan demokrasi bugün için halk egemenliğini ifade etmekten çok uzaklaşmıştır. Demarşi, demokrasi yerine ikame edilebilecek olan bir siyasal sistemin adıdır. Demarşi, halkın seçtiği temsilcilerin güç ve yetkilerini formel ve informel kural ve kurumlarla sınırlamayı amaçlamaktadır.

4. Demarşilerde Siyasal Gücü Etkin Biçimde Sınırlayacak Kurallar ve Kurumlar

Siyasal gücün sınırlanmasında hukuki kaynakların ve kurumların başında anayasa gelmektedir. Bunun dışında diğer muhtelif hukuksal kaynaklar ve kurumlar da (kanun ve kanun hükmünde kararname, uluslar-üstü hukuk, kuvvetler ayrılığı, denetim, yönetimde açıklık, adalet ve yargı sistemi, siyasal karar alma sürecine katılıma imkan sağlayan referandum, halk girişimi, halk vetosu vs. araçlar, devlet başkanının veto yetkisi, seçim ve oylama mekanizması, çift meclis sistemi) siyasal gücün doğrudan ve dolaylı sınırlandırılmasında rol oynamaktadır. Şimdi kısaca bu sayılan araçları ve kurumları inceleyelim. (Bkz: Şekil-2.)

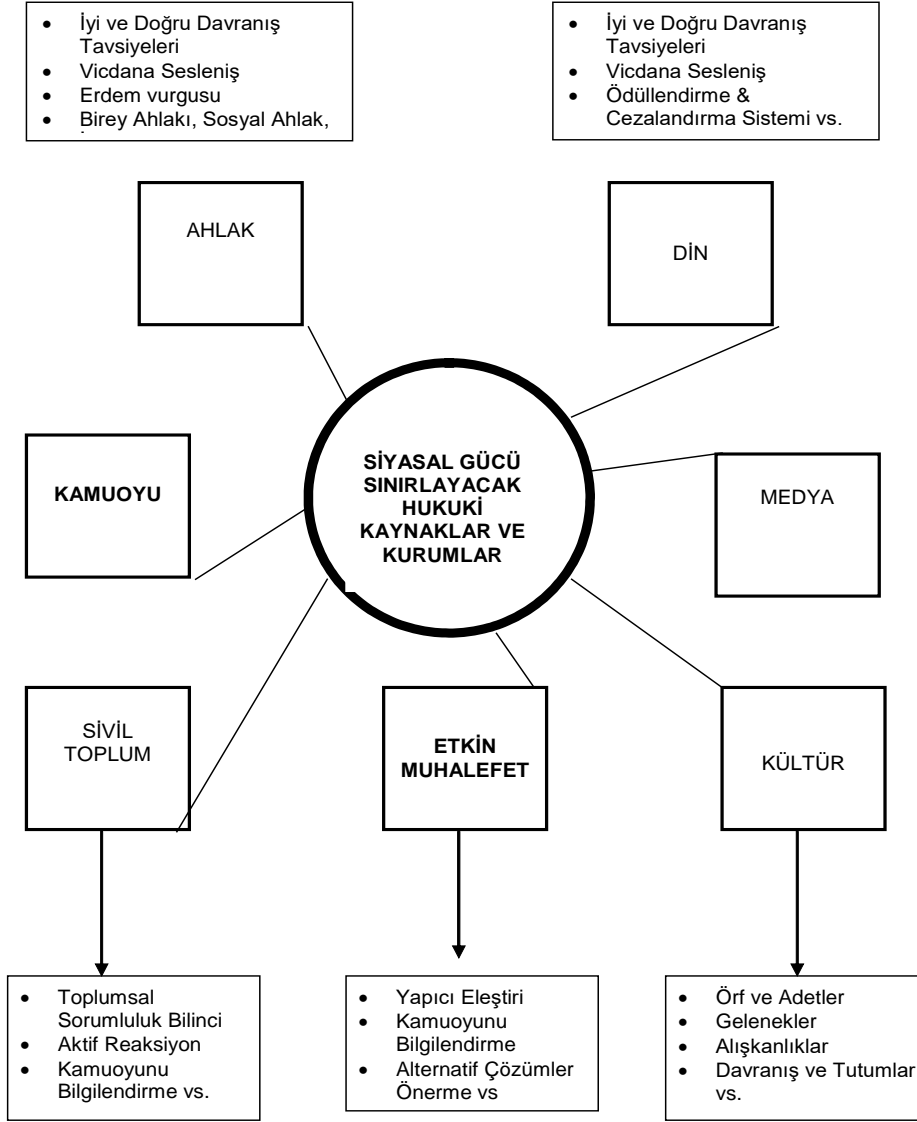
Siyasal gücün sınırlanmasında hukuk dışı araçların etkisi ve rolü gözardı edilemeyecek kadar önemlidir. Siyasal gücün sınırlandırılmasında hukuk-dışı kaynakları ve kurumları başlıca yedi başlık altında toplayabiliriz. (bkz: Şekil-3.) Bunlar; ahlak, din, örf ve adetler, sivil toplum, kamuoyu, medya, etkin muhalefettir.

Şekil 2: Siyasal Gücü Sınırlayacak Başlıca Hukuki Kaynaklar ve Kurumlar

Kaynak: Aktan ve Özen,2010: 35.

Şekil 3: Siyasal Gücü Sınırlayacak Başlıca Hukuk-Dışı Kaynaklar ve Kurumlar

Kaynak: Aktan ve Özen,2010: 43.

V. SONUÇ

“Demokrasi” ve “demokratik devlet” kavramlarının kullanımı konusunda büyük bir eksiklik vardır. Bu kelimeler açıkça tanımlanmadıkça ve anlamları üzerinde uzlaşılmadıkça insanlar bu anlam karmaşası üzerinde yaşamaya devam edeceklerdir ve bu tartışmalar demogoji yapanların ve despotların işine yarayacaktır.”¹⁸
Alexis de Tocqueville

Demokrasi kavramı ötedenberi maalesef günlük dilde ve aynı zamanda bilimsel literatürde çok doğru biçimde kullanılmamıştır. Demokrasi, kavram olarak her zaman anlam erozyonlarına ve yorum enflasyonlarına maruz kalmıştır. Dolayısıyla, demokrasi konusunda konuşan ve yazan her birey öncelikle demokrasinin gerçek manasını etimolojik kökenlerine bağlı olarak yeniden düşünmelidir.

Bu çalışma içerisinde ifade ettiğimiz bir hususu burada tekrarlamayı gerekli ve yararlı görüyoruz. Demokrasiyi mükemmel bir siyasal rejim olarak düşünmeye ve sürekli kutsamaya alışmış bir akıl, onun eksikliklerini belki de bilinç-dışı olarak görmezlikten gelmekte ve eleştirel akli ihmal etmektedir.

Demokrasi kavramsal anlamda “*imkansız*” olan bir siyasal düzendir. Doğrudan demokrasi sadece imkansız olan bir idealin adıdır. Gerçek yaşamda doğrudan demokrasi idealini hayata geçirmek imkansızdır. Bu yüzden “*demokrasinin imkansızlığı*” denen bir durumu kabul etmek gerekir.

Demokrasi pratik gözlemlerimize bağlı olarak “*başarısız*” bir siyasal düzendir ve bu başarısızlığı tümüyle ortadan kaldıracak çözümler maalesef sözkonusu değildir. Halk ya da millet kendisini yönetecek “ideal” temsilcileri seçmek konusunda fazlasıyla başarısızdır. Siyasal ilgisizlik, siyasal bilgisizlik, siyasal miyopluk, siyasal unutkanlık ve buna benzer pek çok önemli husus gözardı edilmediği sürece demokrasinin ne derece başarısız bir siyasal düzen olduğu pekala görülebilir. “*Millet iradesi*” diye abartılı biçimde kutsanan ya da yüceltilen bir “*söylence*” (myth) ya da “metafor” ancak siyasal süreçteki enformasyon sorunları iyi analiz edildiğinde doğru anlaşılabilir.

Özetle, halk kendi kendini yönetemez ve bunun adı “*demokrasinin imkansızlığı*”dır.

¹⁸ Aktaran: Coşkun Can Aktan, Özgür Sözler, Çizgi Kitabevi, 2004.

Halk (millet) aynı zamanda doğru karar ve tercihlerde bulun(a)maz ve bunun adı da “*demokrasinin başarısızlığı*” dır.

Bugün en gelişmiş modern demokrasilerde dahi seçmenlerin ne derece irrasyonel tercihlerde bulunduğunu kanıtlayacak çok sayıda örnek mevcuttur. En gelişmiş olduğu iddia edilen demokrasilerde bile seçmenlerin mutlaka doğru ve tutarlı tercihlerde bulunabileceğini kanıtlayabilecek hiç bir olgu ya da realite sözkonusu değildir. Rasyonel seçmenlerin “*irrasyonel seçim*” yapması tehlikesi her zaman vardır ve var olmaya devam edecektir.

İrrasyonel bir seçim “ideal seçilmişler topluluğu”ndan müteşekkil bir parlamento oluşturamaz. Kaldı ki, bugün modern demokrasilerin pek çoğunda görünürde halkın kendi temsilcilerini kendilerinin seçtiği inancı yaygındır. Adil ve genel seçimlerin varlığı halinde halkın temsilcilerini özgür iradeleriyle seçebilecekleri ifade edilir. Ancak gerçekte böyle değildir. Siyasal partinin başındaki lider ve oligarşik yapı (oligarşinin tunç yasası) kimin aday olarak gösterilebileceğine karar verir. Bununla da kalmaz, seçilmesini istediği kişileri aday listelerinin en başına yerleştirir. Halk adı verilen topluluktaki her birey aslında bir etkisiz elemandır. Kimin seçileceğine halk (millet) değil, partinin başındaki bir kişi karar verir.

Yukarıdaki görüşlerimizin tersinin doğru olabileceğini kabul ettiğimizde dahi asla gözardı edilemeyecek bir tehlikeye işaret etmek gerekir. Varsayalım ki, halk doğru ve tutarlı karar ve tercihlerde bulunsun. Başka bir ifadeyle, halkın ehliyet, ve liyakati gözardı etmeksizin en doğru yöneticileri seçeceğini ve işbaşına getireceğini bir varsayım olarak kabul edelim. Peki bu durumda yöneticilerin güç ve yetkilerini kötüye kullanmayacakları, istismar ve suistimal etmeyecekleri düşünülebilir mi? İşte, demokrasileri tehdit eden en büyük tehlike de buradadır. Halkın hür iradesi ile seçilmiş olduğunu iddia eden ve “*millet iradesi*” ne sürekli vurgu yapan bir siyasal iktidarın güç ve yetkilerini kötüye kullanabileceği tehlikesi her zaman mevcuttur. Tarih, güç ve yetkilerini daima istismar ve suistimal eden yöneticilerle doludur. Seçilmiş de olsa, hiç bir yönetici ya da iktidara asla güvenilemez.

Sonuç olarak, demokrasi teorisi ve felsefesi ve aynı zamanda dünyadaki demokrasi uygulamaları üzerine araştırmalar yapan çok az sayıda bilim insanı ve düşünür, demokrasinin kavramsal ve uygulama düzeyinde ortaya çıkan eksikliklerini görebilmiş, deyim yerindeyse keşfedebilmiştir.

Bu çalışmamızın gayesi bir yeni kavramdan söz ederek bir yeni siyasal sistem icat etmek değildir!

Bu çalışmamızdaki temel gayemiz demokrasinin eksikliklerini ve başarısızlıklarını anlamamıza yardımcı olmaktır. Önemli olan kavramlardan ziyade içerikleridir. Demokrasi bugün itibariyle gerçek anlam ve manasından uzaklaşmış, değerini ve saygınlığını tamamen yitirmiştir.

Demarşi bir siyasal yönetim adı olarak kavramsal beğeniye ve kabule belki fazlasıyla hazır olmayabilir. Ama bu yeni kavramın manasını, ruhunu ve özünü anlayarak belki demokrasilerdeki eksiklikler ve başarısızlıklar görülebilir.

Kaynaklar

Aktan, Coşkun Can., “*Çoğunlukçu Temsili Demokrasi Fazilet Rejimi Değildir*”, Demokrasi Gündemi, Sayı:18, 1994/2, s.69-70.

Aktan, Coşkun Can., “*Demokrasi Despotizm Değil midir?*”, Türkiye Günlüğü, Eylül-Ekim 1998. S. 65-68.

Aktan, Coşkun Can., “*İktidarın Sınırlandırılması ve Ekonomik Anayasa*”, İşveren Dergisi, Cilt 35, Sayı 3, Aralık 1996.

Aktan, Coşkun Can., “*Kahrolsun Demokrasi, Yaşasın Demarşi!...*”, Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 1999. Yıl 5, Sayı 29. s. 201-207.

Aktan, Coşkun Can., Demokrasi, Demarşi ve Poliarşi, Konya: Çizgi Kitabevi, 2005.

Aktan, Coşkun Can., “*Demokrasi Eleştirileri*”, Sivil Toplum Dergisi, Ocak-Mart 2005.

Aktan, Coşkun Can., Özgür Sözler, Çizgi Kitabevi, 2004.

Aktan, Coşkun Can & Ahmet Özen., “*Demokrasilerde Siyasal Gücü Sınırlayacak Hukuk Ve Hukuk-Dışı Kaynaklar Ve Kurumlar*”, Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi , Cilt 2, Sayı 1, 2010.

Aktan, Coşkun Can & Dilek Dileyici., “*Demokrasi Eleştirileri*”, Sivil Toplum Dergisi, Ocak-Mart 2005.

Aktan, Coşkun Can & Dilek Dileyici., “*Demokrasi Eleştirileri Ve Kamu Tercihi Perspektifinden Demokrasinin Başarısızlığı*”, İçinde: Coşkun Can Aktan & Dilek Dileyici., Kamu Tercihi, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.

Barry, Norman., “*Democracy*”, in: N.Ashford and S.Davies, A Dictionary of Conservative Libertarian Thought, London: Routledge, 1991.

Canfora, Luciani, Demokratik Retoriğin Eleştirisi, Türkçesi: Durdu Kundakçı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

Dahl, Robert A., Demokrasi ve Eleştirileri, Çev: Levent Köker, Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 1993.

Erdoğan, Mustafa, Anayasal Demokrasi, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.

Green, Philip., Key Concepts in Critical Theory: Democracy, New Jersey: Humanities Press, 1993.

Hayek, Friedrich A. Von, Law, Legislation and Liberty, vol 3, The Political Order of Free People, Cambridge: The University of Cambridge Press, 1979.

Hayek, Friedrich A. Von, Economic Freedom and Representative Government, London: Institute of Economic Affairs, Occasional Paper, no 39, 1973.

Hayek, Friedrich A. Von, New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas Chicago: The University of Chicago Press, 1978.

Hayek, Friedrich A. Von, “*Demokrasi Nereye Gidiyor?*”, Çev: Tekin Akdemir, İçinde: Anayasal İktisat, Editör: Coşkun Can Aktan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.

Hayek, Friedrich A. Von, “*Whither Democracy?*”, in: Chiaki Nishiyama and Kurt R. Leube (Eds.), *The Essence of Hayek*, Stanford: Hoover Institution Press, 1984.

Hayek, Friedrich A. Von, “*Liberal Bir Devletin Anayasası*”, (Çev:Mustafa Erdoğan), içinde: Atilla Yayla (Ed.), *Sosyal ve Siyasal Teori –Seçme Yazılar-*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.

Hayek, Friedrich A. Von., “*The Constitution of a Liberal State*”, in: *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas* Chicago: The University of Chicago Press, 1978.

Hayek, Friedrich A. Von., “*The Confusion of Language in Political Thought*”, Institute of Economic Affairs, Occasional Paper No 20, 1968.

Sartori, Giovanni., *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham, N.J: Chatjam House, 1987.